

Για τις Μούσες υπήρχαν πολλές διαφορετικές εκδοχές στην αρχαιότητα, που αφορούσαν τόσο την καταγωγή τους, όσο και τον αριθμό τους. Φαίνεται, πάντως, ότι στα πολύ παλιά χρόνια ήταν Νύμφες των βουνών και των νερών, που σιγά σιγά όμως "προβιβάστηκαν" και απέκτησαν με τον καιρό συγκεκριμένες αρμοδιότητες.

Πίστευαν πως κατοικούσαν στον Όλυμπο και τραγουδούσαν με τις ακούραστες φωνές τους θείες μελωδίες και ύμνους, παίζοντας λύρα.



Το θέμα των τραγουδιών τους ήταν πάντα η αρχοντική καταγωγή των θεών, τους οποίους εγκωμιάζουν. Κυρίως όμως υμνούν τον Δία και το μεγαλείο του, καθώς ήταν εκείνος που δημιούργησε τον "κόσμο" με την έννοια ότι έβαλε σε τάξη το σύμπαν και όρισε τους κανόνες που διέπουν τη ζωή των θεών και ανθρώπων. Το πόσο στενά δεμένες ήταν μαζί του φαίνεται από το ότι τις αποκαλούσαν "Ολυμπιάδες". Σπανιότερα δόξαζαν με τα τραγούδια τους το γένος των ανθρώπων και τους φημισμένους ήρωες. Το αρμονικό τους τραγούδι μάγευε το βασιλιά των θεών και των ανθρώπων, γέμιζε με ευφορία τις ψυχές όλων των θεών και γοήτευε ολόκληρη τη φύση η οποία στεκόταν ασάλευτη κάθε φορά που οι Μούσες ακούγονταν από την κορυφή του Ολύμπου, για να τις αφουγκραστεί: ο ουρανός, τα άστρα, η θάλασσα και τα ποτάμια, όλα σιωπούσαν ευλαβικά...

Οι Μούσες τραγούδησαν για να γιορταστούν οι γάμοι της Θέτιδας με τον Πηλέα και της Αρμονίας με τον Κάδμο. Τραγούδησαν ακόμη θρηνητικά στην ταφή του Αχιλλέα. Ο Πλάτωνας αναφέρει τον εξής μύθο: όταν γεννήθηκαν οι Μούσες και μαζί τους η ποίηση και η μουσική, κάποιοι θνητοί γοητεύθηκαν τόσο πολύ, που συνεχώς τραγουδούσαν· ξεχνούσαν να φάνε και να πίνουν κι έτσι πέθαιναν σιγά σιγά, χωρίς να υποφέρουν. Απ' αυτούς κατάγονται τα τζιτζικια, που είναι προστατευόμενα των Μουσών και που συνεχώς τραγουδούν ξεχνώντας πείνα, δίψα και κούραση, μέχρι να πεθάνουν. Τότε πηγαίνουν στις Μούσες και τους λένε τα ονόματα των πιστών τους οπαδών, που είδαν στη Γη κατά το σύντομο πέρασμά τους.

Έλεγαν πως οι Μούσες γεννήθηκαν, επειδή ο Δίας, που γιόρταζε το γάμο του, ρώτησε τους καλεσμένους του, τους άλλους θεούς, αν τους έλειπε τίποτα. Εκείνοι τότε του απάντησαν πως θα έπρεπε να φτιάξει κάποιες θεότητες που θα υμνούσαν τον Δία με στίχους και μουσική αντάξια των κατορθωμάτων και του μεγαλείου του.

Ως προς την καταγωγή τους, οι πιο πολλοί πίστευαν πως μητέρα τους ήταν η Μνημοσύνη, που κοιμήθηκε μαζί με τον Δία στην Πιερία (δηλαδή την περιοχή βόρεια του Ολύμπου), για εννιά διαδοχικές νύχτες. Ένα χρόνο μετά η Μνημοσύνη γέννησε εννιάδυμα, κοντά στην κορυφή του Ολύμπου: εννιά κόρες, που τις μάγευε όλες η μουσική και η ποίηση και που από τότε αποτέλεσαν μια λαμπρή χορωδία. Τα ονόματά τους ήταν τα εξής: **Κλειώ** , **Ευτέρπη** , **Θάλεια**

,
Μελπομένη

,
Ερατώ

,
Τερψιχόρη

,
Πολύμνια

,
Ουρανία

,
Καλλιόπη

. Ως προς τον αριθμό και την καταγωγή τους, οι άλλες εκδοχές ήταν πως ήταν κόρες του Ουρανού και της Γαίας, ή του Απόλλωνα, ακριβώς επειδή κι ο ίδιος σχετίζεται άμεσα με τη μουσική. Ο Απόλλωνας, μάλιστα, διεύθυνε τη χορωδία τους, γι' αυτό και ονομαζόταν Μουσαγέτης - "ηγέτης", διευθυντής των Μουσών. Θεωρούσαν, επίσης, κάποιοι ότι ήταν λιγότερες από εννιά, ίσως και τρεις ή τέσσερις. Γενικά, πάντως, ήταν συνηθισμένο στην αρχαιότητα για τους ομαδικούς θεούς να υπάρχει σύγχυση σ' αυτά τα θέματα.

Η λατρεία των Μουσών ξεκίνησε από την Πιερία, δηλαδή την περιοχή στην οποία γεννήθηκαν, γι' αυτό και τις έλεγαν "Πιερίδες". Έλεγαν πως ο Πίερος, βασιλιάς της Μακεδονίας σύμφωνα με τη μυθολογία, έφερε από κει τη λατρεία τους στη Βοιωτία. Ο Πίερος, μάλιστα, απέκτησε εννιά κόρες, στις οποίες έδωσε το όνομα των Μουσών, Πιερίδες. Ήταν όμως τόσο αλαζονικές, ώστε προκάλεσαν τις Μούσες να παραβγούν μαζί τους στο τραγούδι. Οι Μούσες τις νίκησαν, όπως ήταν φυσικό, και για να τις τιμωρήσουν, τις μεταμόρφωσαν σε φλύαρες κίσσες. Όταν αυτές τραγουδούσαν, σκοτεινίαζε και κανείς δεν τις άκουγε. Στη Βοιωτία, λοιπόν, οι Μούσες κατοικούσαν στο βουνό Ελικώνας, που έγινε και το κέντρο της λατρείας τους. Γι' αυτό άλλωστε και τις ονόμαζαν "Ελικωνιάδες". Αργότερα κάποιοι συγγραφείς τις τοποθετούσαν στον Παρνασσό.

Με μεγάλο ζήλο λατρεύονταν, επίσης, οι Μούσες στους Δελφούς, λόγω της στενής σχέσης τους με το θεό Απόλλωνα, στον οποίο ανήκε το μαντείο. Εκεί η λατρεία Απόλλωνα και Μουσών έφτασε να συγχωνευτεί εντελώς. Στην Αθήνα τις τιμούσαν ιδιαίτερα: μεταξύ άλλων, ονόμαζαν μια κορυφή κοντά στην Ακρόπολη "Μουσειόν" προς τιμή τους κι ο Πλάτωνας είχε χτίσει βωμό στο όνομά τους στην Ακαδημία του. Οι Μούσες έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλείς σ' ολόκληρη την Ελλάδα· ίχνη της λατρείας τους βρέθηκαν στην Πελοπόννησο, τα νησιά του Αιγαίου και την Κρήτη, όπου μάλιστα λεγόταν ότι είχε γίνει ο αγώνας τραγουδιού μεταξύ Μουσών και Σειρήνων. Επικράτησαν φυσικά οι πρώτες, που τιμώρησαν τις φαντασμένες Σειρήνες, κόβοντας τα φτερά τους· εκείνες έπεσαν στη θάλασσα και πνίγηκαν. Ακόμη τις τιμούσαν και σε πολλές πόλεις της Μεγάλης Ελλάδας (ελληνικές αποικίες της Κάτω Ιταλίας και Σικελίας), ενώ στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου είχε ιδρυθεί στα χρόνια μετά το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου το "Μουσείο", ένα φημισμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα, με διευθυντή του τον αρχιερέα στην υπηρεσία των Μουσών.

Στα έργα του Ομήρου, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια, οι Μούσες, ως θεές της ποίησης, κατέχουν πολύ σημαντική θέση· όταν ο ποιητής αρχίζει την αφήγηση του κάθε έπους, ζητά από τη Μούσα να τον βοηθήσει. Οι Μούσες τα ξέρουν όλα και τα έχουν δει όλα, πρέπει λοιπόν να τον βοηθήσουν να θυμηθεί γεγονότα του παρελθόντος, που ο ίδιος έχει μόνο ακουστά και που ο νους του αδυνατεί να συγκρατήσει. Στα ομηρικά έπη, λοιπόν, εμφανίζονται, πάνω απ' όλα, ως θεότητες της Μνήμης.

Στον Όμηρο επίσης αναφέρεται η περιπέτεια του αοιδού Θάμυρη από τη Θράκη, που καυχήθηκε πως θα μπορούσε να νικήσει τις Μούσες στο τραγούδι. Εκείνες, τότε, τον τύφλωσαν και του στέρησαν την ικανότητα να γράφει στίχους και να παίζει λύρα. Στην Οδύσσεια, ο φημισμένος τραγουδιστής των Φαιάκων Δημόδοκος ήταν ο αγαπημένος της Μούσας, που του έδωσε, όμως, μαζί με την τέχνη να γράφει υπέροχα τραγούδια κι ένα ολέθριο δώρο: του στέρησε το φως των ματιών του. Φαίνεται πως οι τυφλοί αοιδοί ήταν κάτι συνηθισμένο έτσι κι αλλιώς στην εποχή του Ομήρου. Είναι γνωστό ότι η απουσία της όρασης οξύνει τη μνήμη κι αυτό πρέπει να έκανε τους αοιδούς πολύ δυνατούς στο να θυμούνται και να απαγγέλλουν απέξω αναρίθμητους στίχους, όπως γινόταν τότε.

Ο ποιητής Ησίοδος, όταν ξεκινά τη "Θεογονία" του, μας διηγείται μια ιστορία που ο ίδιος έζησε: μια μέρα, όταν έβοσκε τα πρόβατά του στη Βοιωτία, την πατρίδα του, τον πλησίασαν οι Μούσες στο βουνό Ελικώνας και του έδωσαν ένα κλαδί δάφνης: του χάρισαν το δώρο της ποίησης. Για πρώτη φορά στην ευρωπαϊκή ποίηση ο ποιητής παρουσιάζεται να έχει συνειδητοποιήσει τη θέση του στην τέχνη· ότι δημιουργεί ως αυτόνομη οντότητα κι ότι οι Μούσες οι ίδιες παρέχουν την εγγύηση για την καλλιτεχνική αξία των όσων ο ίδιος συνθέτει. Εδώ οι Μούσες δεν ευλογούν και δε βοηθούν απλώς τον ποιητή, αλλά τον μυούν στην τέχνη.

Όπως αναφέρθηκε οι Μούσες θεωρούνταν θεές της μουσικής και της ποίησης, που εν χορώ υμνούσαν τον Δία με τις μελωδικές τους φωνές. Στον Όμηρο είδαμε και μια άλλη τους διάσταση: θεές της Μνήμης και κατ' επέκταση εκείνες που διασώζουν αξίες και ηθικές αρχές και διδάγματα από το παρελθόν. Μ' άλλα λόγια, ό,τι μια κοινωνία θεωρεί βασικό για την επιβίωσή της. Μέχρι τα τέλη της αρχαιότητας οι εννιά Μούσες ήταν μια αδιάσπαστη ομάδα, λίγο λίγο όμως και γύρω στα τέλη της ρωμαϊκής εποχής η καθεμιά τους περιορίστηκε σε μian ιδιαίτερη περιοχή. Οι διάφοροι συγγραφείς δε συμφωνούν πάντα μεταξύ τους, ως προς τη διάκριση αυτή· παρόλ' αυτά έγινε με τον καιρό λίγο πολύ αποδεκτή και έχει φτάσει ως τις μέρες μας.

Η Καλλιόπη, η πρώτη των Μουσών και πιο σεβαστή απ' όλες, ήταν η Μούσα του ηρωικού έπους, η Κλειώ ήταν η Μούσα της ιστορίας, η Ευτέρπη της αυλητικής τέχνης, η Τερψιχόρη της λυρικής ποίησης (ενώ πιο παλιά ήταν η Μούσα του χορού), η Ερατώ του υμέναιου και του γάμου, άρα και της ερωτικής ποίησης. Η Μελπομένη ήταν η Μούσα της τραγωδίας, η Θάλεια της κωμωδίας, η Ουρανία της αστρονομίας και τέλος η Πολύμνια της μιμικής, δηλαδή της παντομίμας. Πρέπει να σημειώσουμε ότι τους επικούς ποιητές τους ενέπνεαν ακόμη η Ουρανία και η Κλειώ.

Είτε όλες μαζί, ως μια ενιαία ομάδα, είτε η καθεμιά ξεχωριστά, οι Μούσες συμβόλιζαν το μεγαλείο της τέχνης· το ωραίο όχι μόνο στη μορφή, μα και στο περιεχόμενο. Είναι φωτεινές και ήπιες μορφές που μέχρι σήμερα προσωποποιούν την παρηγοριά που φέρνει η τέχνη και η ηθική στη ζωή των ανθρώπων, καθώς και την ομορφιά που της δίνει.